tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 13 3 2014

Provinciale

Kees (C.J.G.) Scharringa

Gele kwikstaart.
Tekening: Jos Zwarts.

Het Provinciale Weidevogelmeetnet Noord-Holland is één van de oudste weidevogelmeetnetten in ons land. Door pensionering is mijn bemoeienis met het weidevogelmeetnet na ruim een kwart eeuw beëindigd. Voldoende reden voor een artikel over 27 jaar weidevogelmeetnet in Noord-Holland.

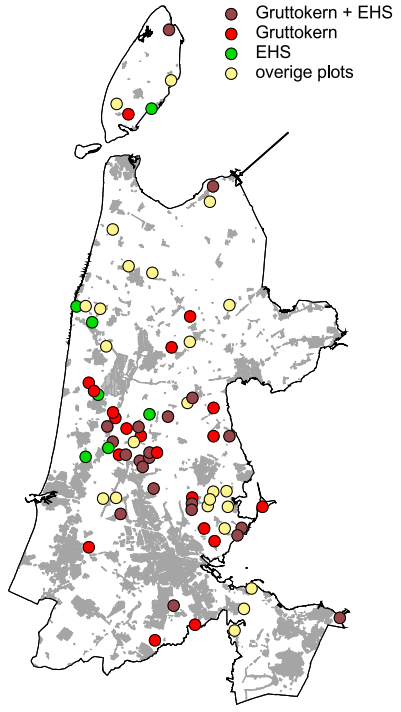

Figuur 1. Ligging proefvlakken van het Provinciale Weidevogelmeetnet Noord-Holland. Tevens is aangegeven of een proefvlak binnen of buiten een gruttokerngebied en/of binnen of buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ligt.

Het meetnet

Vanaf 1987 worden elk jaar de weidevogels geteld in proefvlakken, aanvankelijk door de Provincie, vanaf 2004 door Landschap Noord-Holland. Over de resultaten van het meetnet is in de loop van de jaren verschillende malen gepubliceerd in De Graspieper en in dit blad, voor het laatst in 2003 (Scharringa, 2003). Daarnaast zijn er vanaf 2005 jaarlijks verslagen verschenen in de Jaarboeken Weidevogels van Landschap Noord-Holland.
De tellingen worden uitgevoerd volgens de richtlijnen van het Broedvogelmonitoringproject-weidevogels (BMP-w, Van Dijk *et al*., 2011).
Tot en met 2004 bestond het weidevogelmeetnet uit 51 proefvlakken, in 2005 zijn 22 nieuwe proefvlakken toegevoegd en is een proefvlak uitgebreid. Zie figuur 1.
In 2012 moesten enkele bezuinigingen doorgevoerd worden. Die bestonden uit het schrappen van de vijfde telronde (juni) en het niet jaarlijks, maar om de twee jaar tellen van een deel van de proefvlakken. Verder is het tellen van een proefvlak gestopt. Hierdoor zijn in 2012 en 2013 maar 58 en 60 proefvlakken geteld. Een verkenning van de data gaf aan dat deze wijzigingen in de methodiek geen relevante effecten op de resultaten van het meetnet hebben, behalve bij de kuifeend. Bij deze soort zijn de gegevens van 2005-2011 opnieuw uitgewerkt naar vier in plaats van vijf telronden.

Aantallen weidevogels

Voor een indruk van de getelde aantallen nemen we hier de jaren 2005-2011, toen het meetnet nog compleet geteld werd. In die jaren zijn gemiddeld bijna 4.400 broedparen van weidevogels vastgesteld (minimum 4.016 en maximum 4.592). Dat komt neer op gemiddeld 103 broedparen per 100 hectare (grasland plus bouwland).
Kievit en grutto zijn de meest talrijke soorten. Tureluur, scholekster en krakeend volgen op enige afstand (tabel 1). Kievit en scholekster komen in 2005-2011 in bijna alle onderzochte proefvlakken voor. Grutto en tureluur ontbreken in iets meer proefvlakken.
Het beeld wordt vooral bepaald door grutto, tureluur, kievit en scholekster, met een gezamenlijke dichtheid van gemiddeld 82 paar per 100 ha. De gemiddelde dichtheid van grutto en tureluur is relatief hoog. Dit komt vooral omdat een groot deel van de proef-

Weidevogelmeetnet

Noord-Holland 1987-2013

Grutto's. Foto: Piet Munsterman.

vlakken in het veenweidegebied van Noord-Holland Midden ligt, waar de dichtheid van deze beide soorten veel hoger is dan buiten deze regio.
In het weidevogelmeetnet komen vier soorten in klein aantal voor. Dat zijn wintertaling (0-2), zomertaling (1-9), kemphaan (0-2) en watersnip (0-4).
Het meetnet is een steekproef. De representativiteit van deze steekproef is ondermeer afhankelijk van de verdeling van de proefvlakken over de Noord-Hollandse graslandgebieden en van de grootte van het aandeel van de Noord-Hollandse weidevogelpopulaties in het meetnet. In 2005-2011 liep dit aandeel uiteen van 12% bij de grutto tot 1,5% bij de gele kwikstaart (tabel 1). Voor veel soorten scoort het meetnet een aandeel van ≥5%, wat voldoende lijkt om betrouwbare uitspraken te doen. De graspieper scoort lager, maar dat komt vooral omdat bijna de helft van Noord-Hollandse graspiepers in de duinen broedt (Geelhoed, 2010). De gele kwikstaart broedt voornamelijk in bouwlandgebieden en die zijn niet vertegenwoordigd in het meetnet.

Aantalontwikkelingen van 1987-2013

Omdat er in de eerste jaren aanpassingen in de methodiek zijn doorgevoerd, is het jaar 1990 als basisjaar genomen (index = 100). De trendberekeningen zijn tot en met 2004 uitgevoerd met de 51 oorspronkelijke proefvlakken en vanaf 2005 met alle 73 proefvlakken. Ontbrekende jaarcijfers, zoals die in 2012 en 2013 werden per proefvlak bijgeschat in het programma TRIM van het CBS (Pannekoek en Van Strien, 2001).
Van de tien soorten nemen zeven soorten significant in aantal af (figuur 2). Koploper in negatieve zin is de veldleeuwerik die gemiddeld 8% per jaar afneemt. In 2011 zijn veldleeuweriken nog maar in 20 van de 73 proefvlakken aangetroffen.
Aan de andere kant van de schaal staat de krakeend met een toename van gemiddeld 15% per jaar. Dit betekent dat de aantallen elke vijf jaar verdubbelen! Tureluur en kuifeend vertonen een lichte toename van gemiddeld 1% per jaar.
Bij de overige soorten loopt de gemiddelde jaarlijkse afname uiteen van ongeveer 1% (slobeend) tot 4% (scholekster). Bij de kievit bedraagt deze iets minder dan 2%, bij de grutto iets minder dan 3%. De laatste jaren lijkt de negatieve trend zich te stabiliseren bij veldleeuwerik, grutto en scholekster.

Krakeend. Foto: Jankees Schwiebbe.

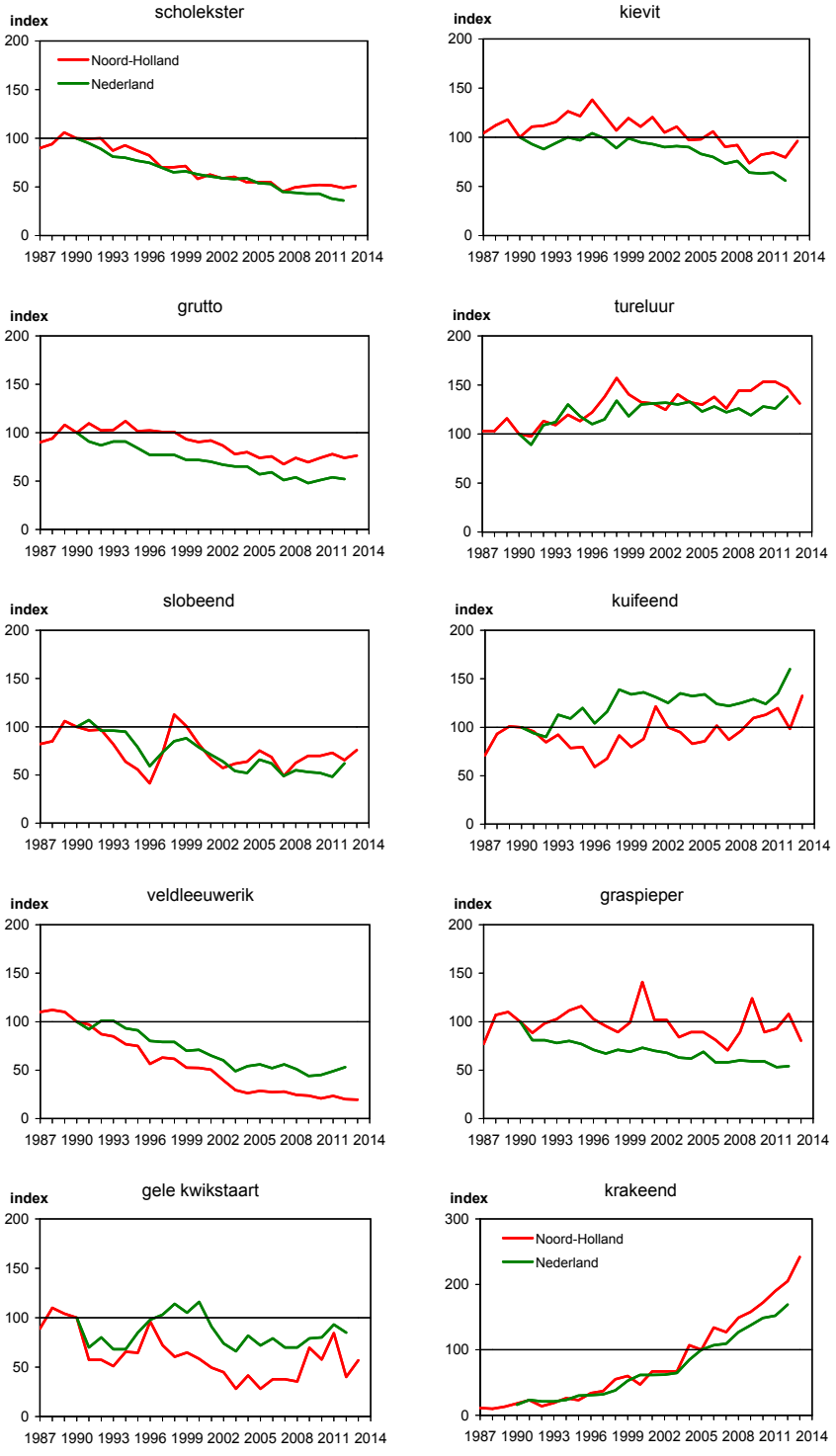

Figuur 2. Trend (index, waarbij 1990=100) van tien soorten weidevogels in het provinciale weidevogelmeetnet in 1987-2013 en in het landelijke NEM-weidevogelmeetnet in 1990-2012 (bron: CBS/SOVON). NB: bij de krakeend is 2005 als basisjaar (=100) gekozen. Trends zijn berekend met het programma TRIM.

De afname van veel soorten weidevogels beperkt zich natuurlijk niet tot Noord-Holland. Er bestaat een opmerkelijke overeenkomst met het landelijke meetnet. Omdat de landelijke trendlijnen over een veel groter aantal proefvlakken worden berekend, zijn die in de meeste gevallen wat minder grillig dan de provinciale trendlijnen.
De verschillen tussen beide trendlijnen, worden mogelijk deels veroorzaakt door het feit dat het landelijke weidevogelmeetnet ook in bouwlandgebieden meet.
De vier schaarse soorten hebben ook duidelijk een veer moeten laten. Vooral kemphaan en watersnip zijn tegenwoordig vrijwel uit het meetnet verdwenen. Rond 1990 werden van de watersnip jaarlijks gemiddeld 12 territoria en van de kemphaan 10 broedende hennen vastgesteld. De zomertaling kent grote fluctuaties. Tot 2001 werden er gemiddeld 8 territoria per jaar vastgesteld (minimum 4 en maximum 15). De laatste jaren ligt dat aantal beduidend lager en zijn er jaren met slechts 1-2 territoria, ondanks de uitbreiding van het aantal proefvlakken.
Ook de wintertaling lijkt af te nemen. Tot en met 2002 werden van deze soort gemiddeld 3-4 territoria vastgesteld (minimum 1 en maximum 11). De laatste jaren zijn er veel minder en zijn er nogal wat

soort	aantal broedparen	aantal proefvlakken	gemiddelde dichtheid	aandeel NH (in %)
kievit	1173-1507	70-73	30,6	7
grutto	988-1150	65-71	25,3	12
tureluur	50-618	64-70	13,3	10
scholekster	500-599	70-73	13,2	5
krakeend	208-401	50-64	7,3	8
kuifeend	114-174	37-47	3,4	5
slobeend	102-175	42-55	3,4	9
graspieper	77-136	27-39	2,3	3
veldleeuwerik	84-116	19-29	2,4	5
gele kwikstaart	41-123	22- 3	1,7	1,5
zomertaling	1-13	1-9		
watersnip	0-4	0-3		
wintertaling	0-2	0-2		
kemphaan	0-2	0-1		
totaal weidevogels	4016-4592		103	

Tabel 1. Aantal broedparen/territoria (min-max), aantal proefvlakken (min-max) waarin de soort is vastgesteld en de gemiddelde dichtheid per 100 hectare (grasland plus bouwland) van de belangrijkste soorten in het weidevogelmeetnet in 2005-2011 (74 proefvakken, 4.264 ha). Tevens is het aandeel van de aantallen broedparen/territoria van de totale Noord-Hollandse broedpopulatie aangegeven (in %).

Scholekster. Foto: Han Bouwmeester.

soort	meetnet		Gruttokern+EHS		Gruttokern-EHS		Buiten Gruttokern en buiten EHS	
	TW	TC	TW	TC	TW	TC	TW	TC
scholekster	0,99	0	1,01	0	0,97	-	0,95	-
kievit	0,98	-	0,98	-	1,00	0	0,97	-
grutto	1,01	0	1,01	0	1,02	0	0,92	- -
tureluur	1,01	0	1,01	0	1,02	0	0,97	?
slobeend	1,02	0	1,03	0	0,97	?	0,89	-
kuifeend	1,09	++	1,13	++	0,97	?	0,87	- -
krakeend	1,10	++	1,09	++	1,03	0	0,98	?
veldleeuwerik	0,95	-	0,98	-	0,93	-	0,75	- -
graspieper	1,03	0	1,04	0	0,99	?	0,86	- -
gele kwikstaart	1,09	+	1,10	+	0,96	?	1,07	?
In proefvlakken	73		22		20		24	

0	stabiel
-	matige afname (<5% per jaar)
- -	sterke afname (>5% per jaar)
+	matige toename (<5% per jaar)
++	sterke toename (>5% per jaar)
?	trend onzeker

Tabel 2. Trendwaarde (TW) en trendclassificatie (TC) van tien soorten weidevogels in het weidevogelmeetnet in 2005-2013. Daarnaast is een uitsplitsing gemaakt voor proefvlakken die zowel binnen Gruttokerngebied als binnen de EHS liggen, voor proefvlakken buiten de EHS, maar wel binnen Gruttokerngebied en voor proefvlakken buiten Gruttokerngebied en buiten de EHS.

jaren zonder wintertalingen. Omdat we geïnteresseerd zijn in recente trends, zijn trendberekeningen uitgevoerd voor de periode 2005-2013. Tabel 2 geeft de berekende trendwaarden weer met een trendclassificatie, zoals wordt gebruikt door Sovon/CBS in het landelijk weidevogelmeetnet (Teunissen & Soldaat, 2005). Hierbij is sprake van een stabiele trend, een matige toe- of afname (minder dan 5% per jaar) en een sterke toe- of afname (meer dan 5% per jaar). Om het wat duidelijker te maken zijn de trendclassificaties van een kleur voorzien.

Vanaf 2005 is er bij een aantal soorten sprake van een trendbreuk. Dit geldt vooral voor scholekster, grutto, slobeend en graspieper, waarbij de negatieve trend nu gestabiliseerd lijkt. Dit beeld komt ook uit het landelijke NEM-weidevogelmeetnet (Teunissen *et al.*, 2013). De gele kwikstaart heeft nu een positieve trend (voor wat dat waard is bij deze soort met grote fluctuaties van jaar tot jaar) en de kuifeend doet het ook erg goed met een gemiddelde jaarlijkse toename van meer dan 5%. Bij kievit en veldleeuwerik is de trend nog steeds negatief, zij het dat bij de laatstgenoemde soort de sterke afname nu is afgezwakt tot een matige afname. ▶

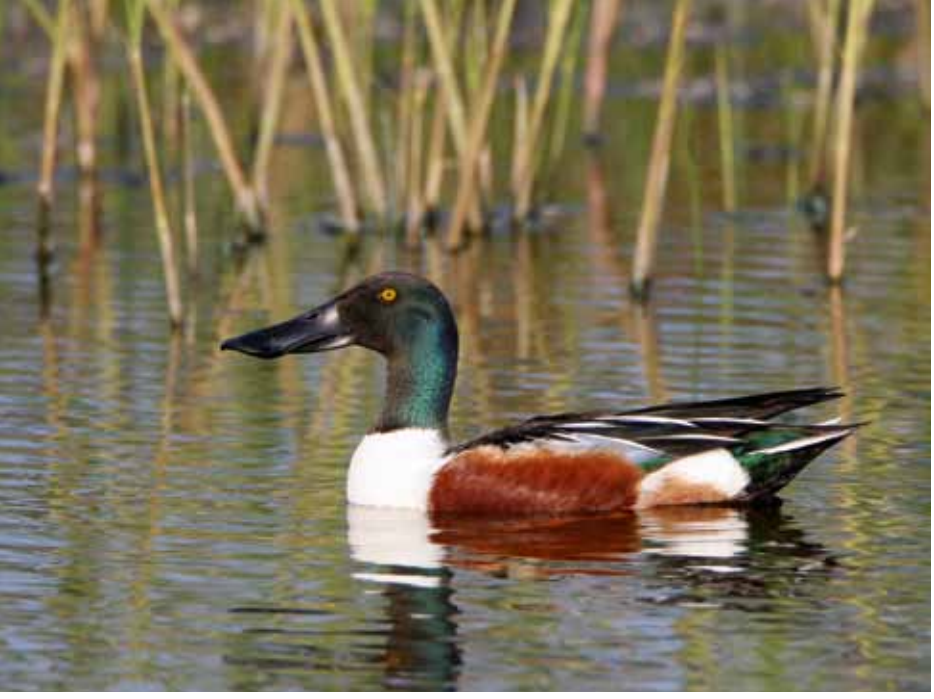

● *Slobeend. Foto: Jankees Schwiebbe.*

Aantalontwikkeling en beleid

Het weidevogelbeleid van de Provincie Noord-Holland richt zich vooral op weidevogelleefgebieden. Dit zijn gebieden met een dichtheid aan weidevogels, die boven een bepaald minimum moet zijn. Binnen deze leefgebieden worden twee gebiedstypen onderscheiden: gruttokerngebied en weidevogelkerngebied. Voor een eenvoudige analyse kijken we hier naar het gruttokerngebied. In dit gebiedtype broeden minimaal 10 paar grutto's per 100 ha. Gruttokerngebieden zijn onze rijkere weidevogelgebieden, die doorgaans nog vrij vochtig tot nat en voldoende open zijn. Het zijn zonder uitzondering ook altijd graslandgebieden en een deel ligt binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS = natuurgebied). De combinaties van binnen of buiten gruttokerngebied en binnen of buiten de EHS leveren vier mogelijk typen proefvlakken op.
Het is interessant om te kijken naar de trends binnen deze vier combinaties. Hierbij is de combinatie binnen de EHS en buiten gruttokerngebied buiten beschouwing gelaten, omdat deze te klein is voor een trendanalyse.
Zie voor de uitkomsten van deze trendanalyse tabel 2. In de proefvlakken binnen gruttokerngebied en binnen de EHS (Gruttokern + EHS) is de trend van vijf soorten stabiel en drie soorten nemen toe. Alleen kievit en veldleeuwerik nemen matig af. De trends in de proefvlakken buiten de EHS, maar binnen gruttokerngebied komen min of meer overeen met die in de eerste groep. Alleen ruilen scholekster (hier matige afname) en kievit (hier stabiel) van trend. Van vier soorten is de trend onzeker. In de proefvlakken buiten de gruttokerngebieden en buiten de EHS gaat het weidevogels duidelijk veel slechter af. Zeven van de tien soorten nemen af en drie soorten vertonen zelfs een sterke afname (gemiddeld meer dan 5% per jaar). Opmerkelijk is de gemiddelde jaarlijkse afname bij de grutto van circa 8% per jaar, terwijl deze soort in de gruttokerngebieden stabiel is. Bij tureluur, krakeend en gele kwikstaart is de trend onzeker. Samenvattend kan worden gesteld dat in de periode 2005-2013 de gemiddelde trend in het weidevogelmeetnet positiever is dan in de periode daarvoor. Deze trendbreuk komt echter vooral voor rekening van de proefvlakken in gruttokerngebieden en de EHS.

In de periode 2005-2013 is de gemiddelde trend in het weidevogelmeetnet positiever dan in de periode daarvoor.

Wat betekent dit?

Zowel het gruttokerngebied als de EHS spelen een cruciale rol voor het bereiken van de doelstellingen van het provinciale weidevogelbeleid. Het provinciale (en landelijke) weidevogelbeleid zal de komende jaren op een aantal punten worden aangepast. Om de ontwikkelingen goed te kunnen volgen, blijft het provinciale weidevogelmeetnet, als onderdeel van het landelijke NEM-weidevogelmeetnet, van groot belang.

Kees (C.J.G.) Scharringa
hornbill@xs4all.nl

Contactpersonen voor nadere informatie over het Noord-Hollandse weidevogelmeetnet: Frank Visbeen (f.visbeen@landschapnoordholland.nl) of Dorien Hoogeboom (d.hoogeboom@landschapnoordholland.nl)

Literatuur

● PANNEKOEK, J. & A. VAN STRIEN, 2001. TRIM 3 Manual. (Trends and Indices for Monitoring data). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.
● SCHARRINGA, C.J.G., 2003. Weidevogels onder druk. Tussen Duin en Dijk 2 (2): 18-21.
● TEUNISSEN, W. & A. VAN PAASSEN, 2013. Weidevogelbalans 2013. Sovon Vogelonderzoek Nederland en Landschapsbeheer Nederland. Nijmegen en De Bilt.
● TEUNISSEN, W. & L. SOLDAAT, 2005. Indexen en trends van een aantal weidevogelsoorten uit het Weidevogelmeetnet. Periode 1990-2004. Sovon-informatie 2005/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
● VAN DIJK, A.J. & A. BOELE, 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
● GEELHOED, S., 2010. Graspieper. In: Atlas van de Noord-Hollandse Broedvogels: 248-249. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Landschap Noord-Holland.